

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărti

Sara Nović

FATA și RĂZBOUL.

Traducere din limba engleză și note
de Laura Ciobanu

Respect pentru oameni și cărți

I

S-au prăbușit amândoi

1.

În Zagreb, războiul a început de la un pachet de țigări. Mai fuseseră tensiuni și înainte, zvonuri șoptite pe deasupra capului meu despre tulburări ce aveau loc în alte orașe, dar nu explozii, nimic fătăș. Adăpostit între munți, Zagrebul se sufoca de căldura verii și majoritatea locuitorilor abandonau orașul, refugiindu-se pe coastă pe durata celor mai fierbinți luni. De când mă știu, familia mea și-a petrecut vacanțele împreună cu nașii mei, într-un sătuc de pescari din sud. Dar sârbii blocaseră drumurile către mare¹, cel puțin aşa spunea toată lumea, aşa că pentru prima oară în viața mea ne-am petrecut vacanța departe de coastă.

Totul în oraș era umed și lipicios, clanțele ușilor și barele de la metrou se făcuseră unsuroase de la transpirația altora, iar în aer plutea mirosul mâncării de ieri. Făceam dușuri reci și umblam prin apartament în lenjerie de corp. Stând sub șuvoiul de apă rece, îmi imaginam că pielea îmi sfârâie și scoate abur. Noaptea ne întindeam în așternuturi, aşteptând un somn chinuit, presărat cu vise febrile.

Am împlinit zece ani în ultima săptămână din august, o aniversare marcată printr-un tort fleșcăit și eclipsată de căldură și neliniște. În weekendul acela, părinții mei și-au invitat la cină cei mai buni

¹ În august 1990.

Respect pentru oameni și cărti prieteni: nașii mei, Petar și Marina. Casa în care stăteam de obicei peste vară era a bunicului lui Petar. Faptul că mama nu preda în acea perioadă a anului ne permitea să ne luăm trei luni de vacanță – tata venea după noi mai târziu, cu trenul, și toți cinci locuiam împreună pe țărmul stâncos al Adriaticii. Dar acum, că eram consemnați pe continent, cinele din weekend deveniseră o imitație tensionată a normalității.

Înainte să sosească Petar și Marina, m-am certat cu mama pentru că nu voi am să pun haine pe mine.

— Ana, nu ești un animal. Ori vii la cină în pantaloni scurți, ori nu capeți nimic.

— În Tiska nu port decât slipul de la costumul de baie, am zis, dar mama s-a uitat o dată aprig la mine și m-am dus să mă îmbrac. În noaptea aceea, adulții s-au angajat în disputa lor obișnuită legată de momentul precis în care s-au cunoscut. Erau prieteni de dinainte să aibă vîrstă mea sau cel puțin așa le plăcea să spună, indiferent câți ani aveam eu în momentul respectiv; după aproape o oră și o sticlă de FeraVino, de obicei o lăsau baltă. Petar și Marina nu aveau copii cu care să mă joc, așa că am stat la masă ținând-o în brațe pe sora mea mai mică și ascultându-i cum se iau la întrecere, să vadă cine are cele mai timpuriu amintiri. Rahela avea doar opt luni și nu văzuse niciodată coasta, așa că i-am povestit despre mare și despre bărcuța noastră și am făcut-o să zâmbească, strâmbându-mă la ea.

După masă, Petar m-a chemat la el și mi-a dat un pumn de dinari.

— Hai să vedem dacă poți să-ți depășești recordul, mi-a zis el.

Noi doi aveam un joc: eu dădeam fuga la magazin să-i cumpăr țigări și el mă cronometra. Dacă îmi depășeam recordul, mă lăsa să păstrez câțiva dinari din rest. Am îndesat banii în buzunarul pantalonilor mei scurți și am coborât în fugă cele nouă etaje.

Eram sigură că urma să stabilesc un nou record. Îmi perfecționasem

Ruta, știam în ce unghi să iau curbele pe la colțul clădirilor și cum să evit să mă lovesc de trecători pe străduțele laterale. Am trecut pe lângă casa cu semnul mare, portocaliu, pe care scria ATENȚIE, CÂINE RĂU! (deși, de când mă știu, acolo nu a fost niciodată vreun câine), am sărit peste câteva trepte de ciment și am ocolit niște tomberoane. Mi-am ținut răsuflarea sub o arcadă de beton unde mirosea întotdeauna a pișat și am grăbit pasul, ieșind din nou la lumină. Am ocolit gaura imensă din asfalt din fața barului în care lâncezeau bețivanii ziua, abia încetinind când am trecut pe lângă bătrânul cu masa pliantă, care vindea ciocolată furată. O adiere rară umfla umbrarul roșu al chioșcului de ziare, care-mi făcea semne ca un fanion la linia de finis.

Mi-am proptit coatele de tejghea, ca să-i atrag atenția vânzătorului. Domnul Petrović mă cunoștea și știa ce voi am, dar azi zâmbetul lui era mai degrabă o strâmbătură disprețuitoare.

— Vrei țigări sârbești sau croate?

Felul în care subliniase cele două naționalități sună nefiresc. La știri auzisem oamenii discutând în felul acesta despre sârbi și croați din cauza luptelor din alte localități, dar nimeni nu-mi spusese nimic în mod direct. Și nu voi am să cumpăr marca greșită de țigări.

— Puteți să mi le dați, vă rog, pe cele pe care le iau întotdeauna?

— Sârbești sau croate?

— Le știți. Sunt cele cu ambalajul auriu.

Am încercat să mă uit pe lângă silueta lui mătăhăloasă, arătând cu degetul către raftul din spatele său. Dar el s-a mulțumit să râdă și i-a făcut semn următorului client, care m-a privit cu dispreț.

— Hei!

Am încercat să-i atrag din nou atenția vânzătorului. Dar el, fără să se mai sinchisească de mine, i-a dat restul clientului următor. Deși pierdusem deja pariul, am fugit acasă cât am putut de repede.

Respect pentru băiemii și carti

— Domnul Petrović m-a întrebat dacă vreau țigări sârbești sau croate, i-am spus lui Petar. N-am știut ce să-i răspund și nu mi-a dat de niciunel. Îmi pare rău.

Părinții mei au schimbat o privire și Petar mi-a făcut semn să mă așez în poala lui. Era înalt – mai înalt decât tata – și îmbujorat din cauza căldurii și a vinului. M-am cățărat pe piciorul lui gros.

— Nu-i nicio problemă, mi-a zis, bătându-se cu palma pe stomac. Oricum sunt prea plin ca să mai am loc și de-o țigară.

Am scos banii din buzunar și i-am dat. El mi-a strecurat câteva monede în palmă.

— Dar n-am câștigat.

— Așa-i, a răspuns. Dar azi n-a fost vina ta.

În noaptea aceea, tata a venit în sufragerie, unde dormeam, și s-a așezat pe bancheta vechii noastre pianine. O moșteniserăm de la o mătușă de-a lui Petar – el și Marina nu aveau loc s-o țină –, dar nu aveam bani s-o acordăm și contraoctava era atât de dezacordată, încât toate clapele scoteau același sunet obosit. L-am auzit pe tata cum apăsa pedalele, bătând nervos din picior, în felul lui characteristic, dar nu s-a atins de claviatură. După o vreme s-a ridicat și a venit să se așeze pe brațul canapelei pe care stăteam întinsă. În curând urma să cumpărăm o saltea.

— Ana? Ești trează?

Am încercat să-mi deschid ochii și i-am simțit mișcându-se pe sub pleoape.

— Sunt, am îngăimat eu.

— 160, cu filtru. Sunt croate. Ca să știi data viitoare.

— 160, cu filtru, am zis, încercând să țin minte.

Tata m-a sărutat pe frunte și mi-a urat noapte bună, dar câteva clipe mai târziu mi-am dat seama că rămăsese în prag, blocând cu trupul lumina becului din bucătărie.

— Păcat că n-am fost acolo, a șoptit el, dar nu eram sigură că vorbea cu mine, aşa că am tăcut și nici el n-a mai zis nimic.

De dimineată, Milošević¹ ținea un discurs la televizor. Am izbucnit în râs când l-am văzut. Avea urechi mari și o față roșie și grăsună, cu fâlcii lăsate, ca de bulldog dezamăgit. Vorbea cu un accent nazal, care nu aducea deloc cu vocea joasă și blândă a tatei. Spinteca aerul cu pumnul în ritmul discursului și părea mâños. Tot îndruga ceva despre țara care trebuia purificată. Nu înțelegeam la ce se referea, dar pe măsură ce vorbea și gesticula, se înroșea tot mai tare. Așa că am râs, iar mama a vîrât capul pe ușă ca să vadă ce era atât de amuzant.

— Închide-l!

Mi-am simțit obrajii arzând la gândul că am supărat-o fiindcă am râs de o cuvântare probabil foarte importantă. Dar imediat i s-a descrețit fruntea.

— Du-te la joacă, a zis ea. Fac pariu că Luka ți-a luat-o înainte și acum e deja în Trg².

Eu și cel mai bun prieten al meu, Luka, ne petrecuserăm vara făcând ture de bicicletă în jurul pieței din centrul orașului și

¹ Slobodan Milošević (1941-2006), președinte al Serbiei (1989-1997) și apoi al Republicii Federale Iugoslavia (1997-2000). În anii '90, în momentul destrămării Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Milošević a încercat să alipească la Serbia prin forță acele teritorii din fostele republici iugoslave în care se afla o populație majoritară sârbă (din Croația, Bosnia și Macedonia). A fost pus sub acuzare de Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie pentru crime împotriva umanității și a murit în închisoare înainte de pronunțarea verdictului.

² Piața centrală din Zagreb, situată în orașul vechi.

întâlnindu-ne cu colegii de clasă pentru partide improvizate de fotbal.

Eram bronzați și pistruiatați, cu hainele tot timpul pătate de iarbă și acum, că nu ne mai rămăseseră decât câteva săptămâni de libertate până la începerea școlii, ne întâlneam mai devreme ca de obicei și stăteam pe-afară până mai târziu, deciși să nu irosim nicio clipă de vacanță. L-am găsit pe traseul obișnuit pe care-l parcurgeam cu bicicletele. Am pedalat unul lângă altul și Luka își repezea din când în când roata din față într-a mea, mai-mai să cădem amândoi. Era una dintre glumele lui preferate și a râs tot drumul, dar mie îmi rămăsesese gândul tot la Petrović. La școală ne obișnuiserăm să nu luăm în seamă diferențele etnice, deși era ușor să ghicești obârșia cuiva după numele de familie. În schimb, fuseserăm dresați să recităm lozinci pro-slave: *Bratstvo i Jedinstvo!*, „Frăție și Unitate.“ În ultima vreme însă, se părea că diferențele dintre noi erau, de fapt, importante. Familia lui Luka era de fel din Bosnia, un stat mixt, de o diversitate năucitoare.¹ Sârbii scriau cu litere chirilice, iar croații foloseau alfabetul latin, dar în Bosnia le foloseau pe amândouă și diferențele de vorbire erau infinitezimale. M-am întrebat dacă exista și o marcă specială de țigări bosniace și dacă tatăl lui Luka le fuma.

Când am ajuns în Trg, piața era plină de lume și mi-am dat seama imediat că se întâmplase ceva. În lumina noii diviziuni dintre sârbi și croați, totul, inclusiv statuia banului Jelačić², cu spada trasă, păreau să indice tensiuni pe care nu le simțisem venind. Pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, sabia banului fusese îndreptată către

¹ Sârbii, croații și bosniacii, deși de origine slavă, aparțin unor grupuri etnice diferite.

² Josip Jelačić (1801-1859), ban al Croației cunoscut pentru campaniile militare din timpul Revoluției de la 1848, când a susținut independența Croației față de Austro-Ungaria. Pentru a-și atinge scopurile, i-a sprijinit pe Habsburgi în înăbușirea revoluției ungare și de aceea este extrem de nepopular în Ungaria.

unguri, într-un gest defensiv, dar după aceea comuniștii scosese să cu totul statuia, ca parte a efortului de îndepărțare a simbolurilor naționaliste. După ultimele alegeri¹, Luka și cu mine am văzut cum niște oameni cu funii și utilaje grele îl reinstalează pe Jelačić la postul lui. Acum era întors spre sud, înspre Belgrad.

Trg fusese întotdeauna un loc popular de întâlnire, dar astăzi lumea roia cu frenzie în jurul soclului statuii, strecându-se printr-o încâlceală de camioane și tractoare parcate chiar pe pavajul pieței, pe unde, într-o zi normală, mașinile nu aveau voie nici măcar să treacă. Bagaje, lăzi de mărfuri și tot felul de obiecte casnice fără nicio noimă se revărsau din spatele remorcilor sau zăcea uimiriștiate prin piață.

Mi-am amintit de tabăra tigănească pe lângă care trecusem odată cu părinții, în timp ce ne duceam să vizităm mormintele bunicilor mei din Čakovec – șiruri de căruțe și rulote adăpostind instrumente misterioase și copii furați.

— O să-ți toarne acid în ochi, m-a prevenit mama când mă foiam în strană în timp ce tata aprindea lumânări și se ruga pentru părinții lui. Copiii orbi câștigă de trei ori mai mult când cerșesc decât cei care văd.

Am apucat-o de mâna și am fost cuminte tot restul zilei.

Luka și cu mine am descălecătat de pe biciclete și am înaintat precauți către grămadă de oameni ale căror lucruri zăcea în stradă. Dar nu erau nici focuri aprinse, nici reprezentări de circ, nici muzică. Aceștia nu erau nomazii pe care îi văzusem la periferia satelor din nord.

¹ Alegerile parlamentare pluripartite din 22-23 aprilie și 6-7 mai 1990 au însemnat moartea comunismului în Croația. Totodată, aceasta a început să militizeze pentru mai multă autonomie în cadrul federației iugoslave, de unde și accentul pe simbolurile naționale.